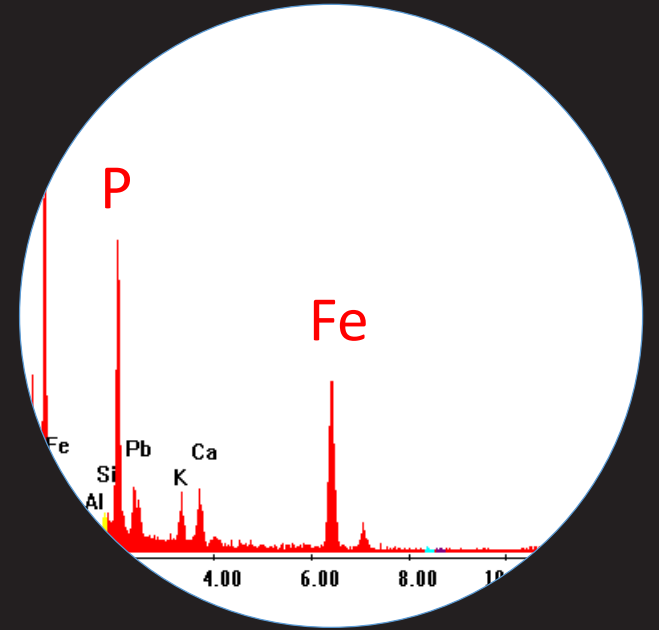

Vivianiet in de kunst

Annelies van Loon

Paintings Research Scientist, Rijksmuseum, Amsterdam

BIS Symposium, Wageningen, 14 februari 2019

RIJKS MUSEUM

Ateliergebouw

RIJKS MUSEUM

Olieverf

=

Pigment

+

Drogende olie
(lijnzaadolie)

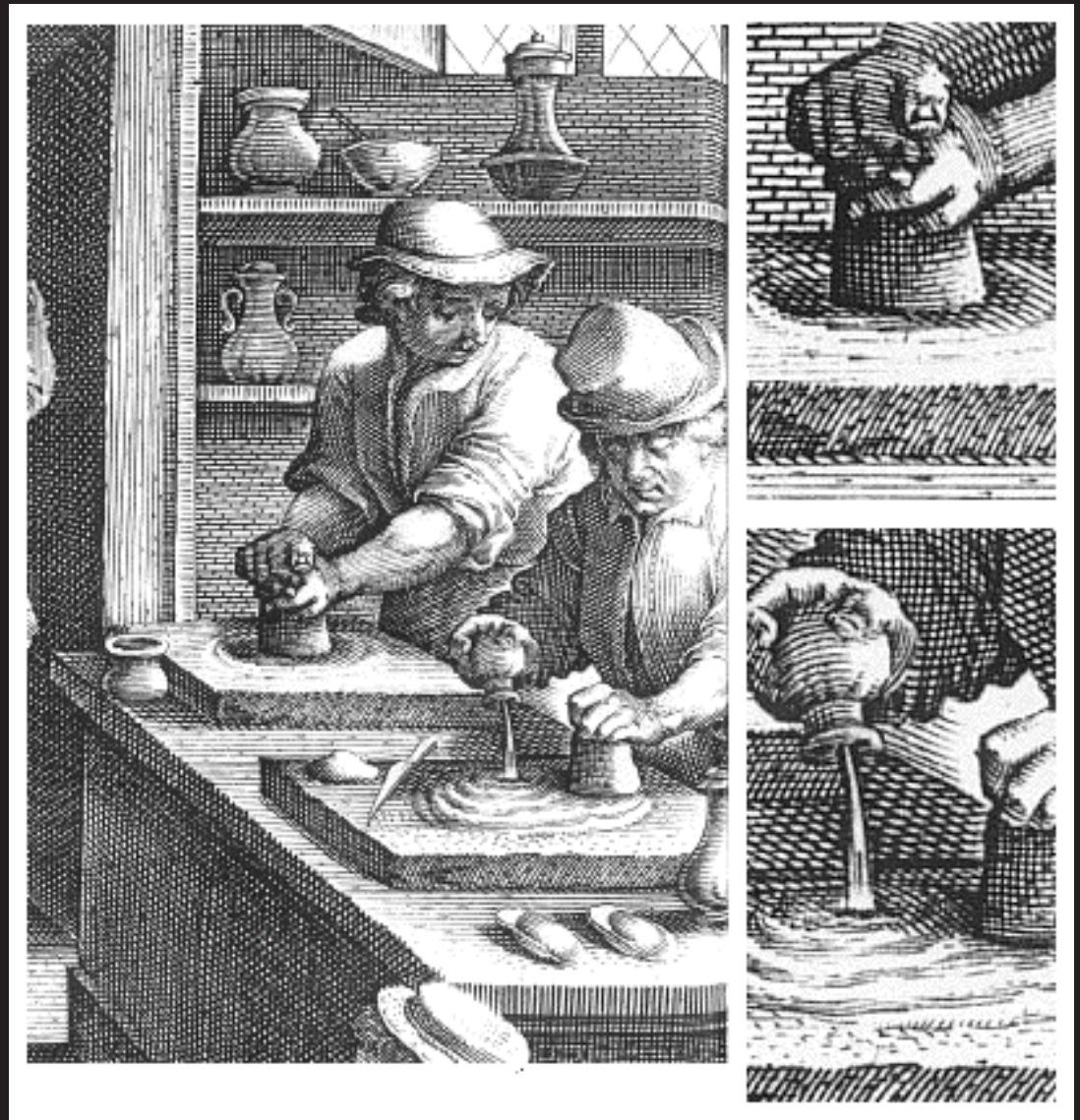
Hoe maakte men verf?

RIJKS MUSEUM

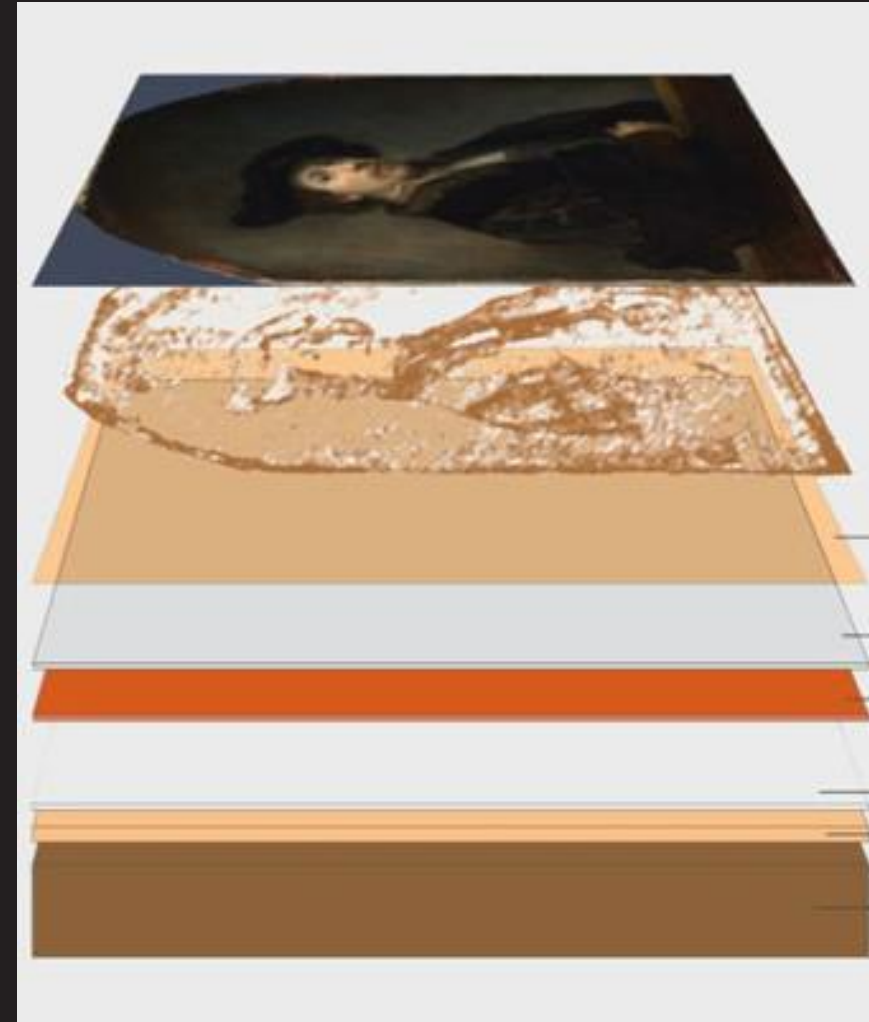

Jan Baptist Collaert
Ets c. 1590

Hoe maakte men verf?

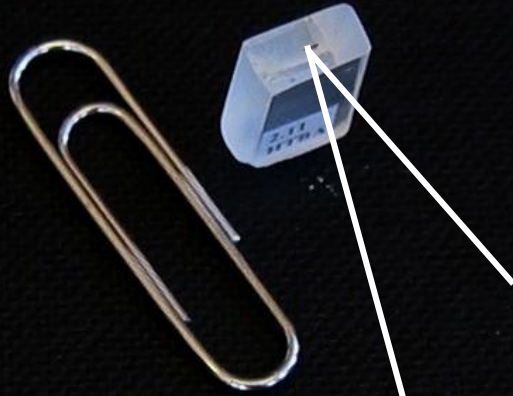
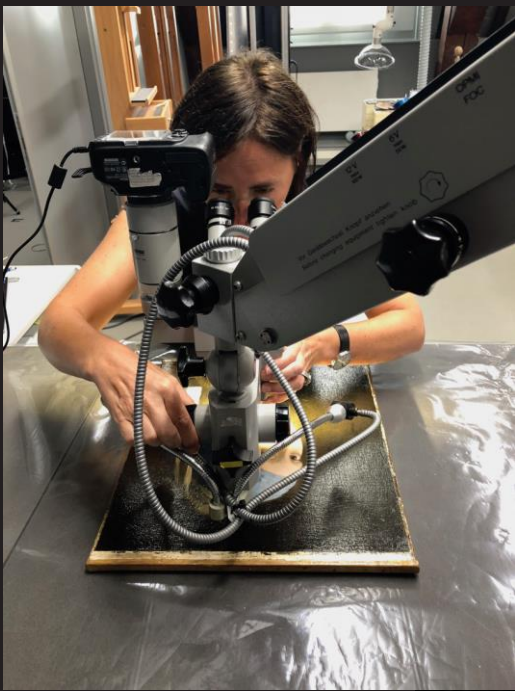
RIJKS MUSEUM

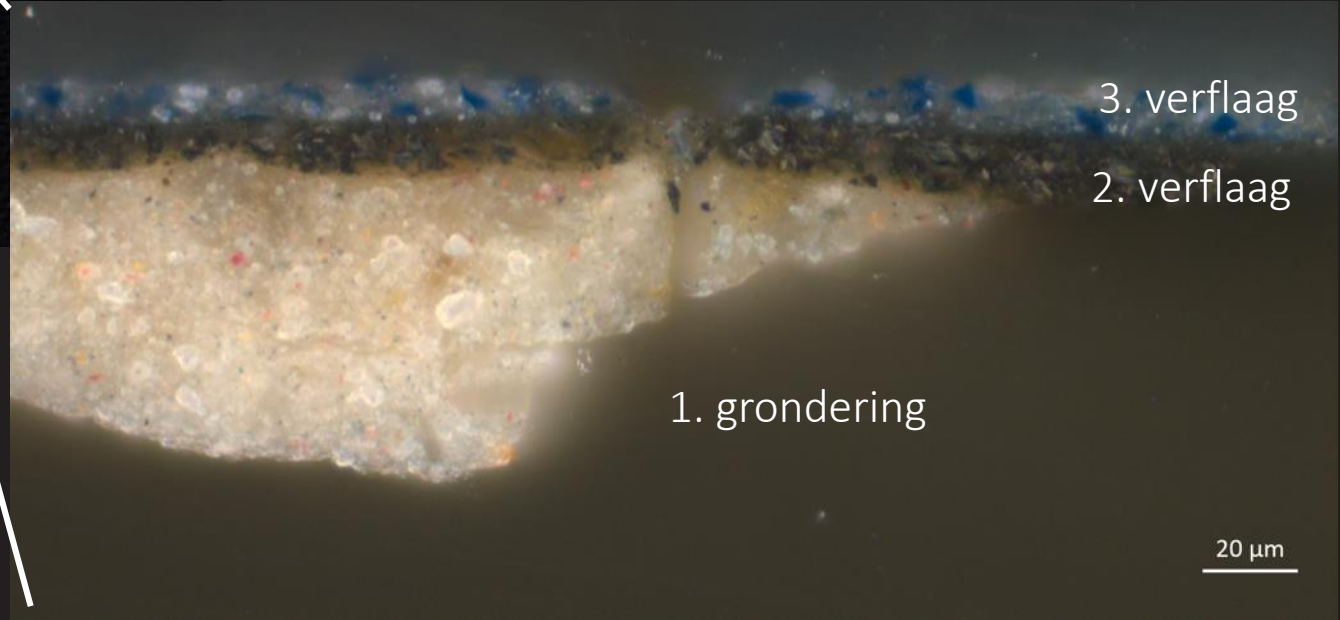
Hoe is een schilderij opgebouwd?

RIJKS MUSEUM

Verfmonster bij 500 x vergroting

3. verflaag
2. verflaag

1. grondering

20 μm

Hoe onderzoeken we een schilderij?

RIJKS MUSEUM

Loodwit

Gele lak

Loodtingeel

Rode lak

Vermiljoen

Rode oker

+

Vivianiet

Azuriet

Smalt

Gele oker

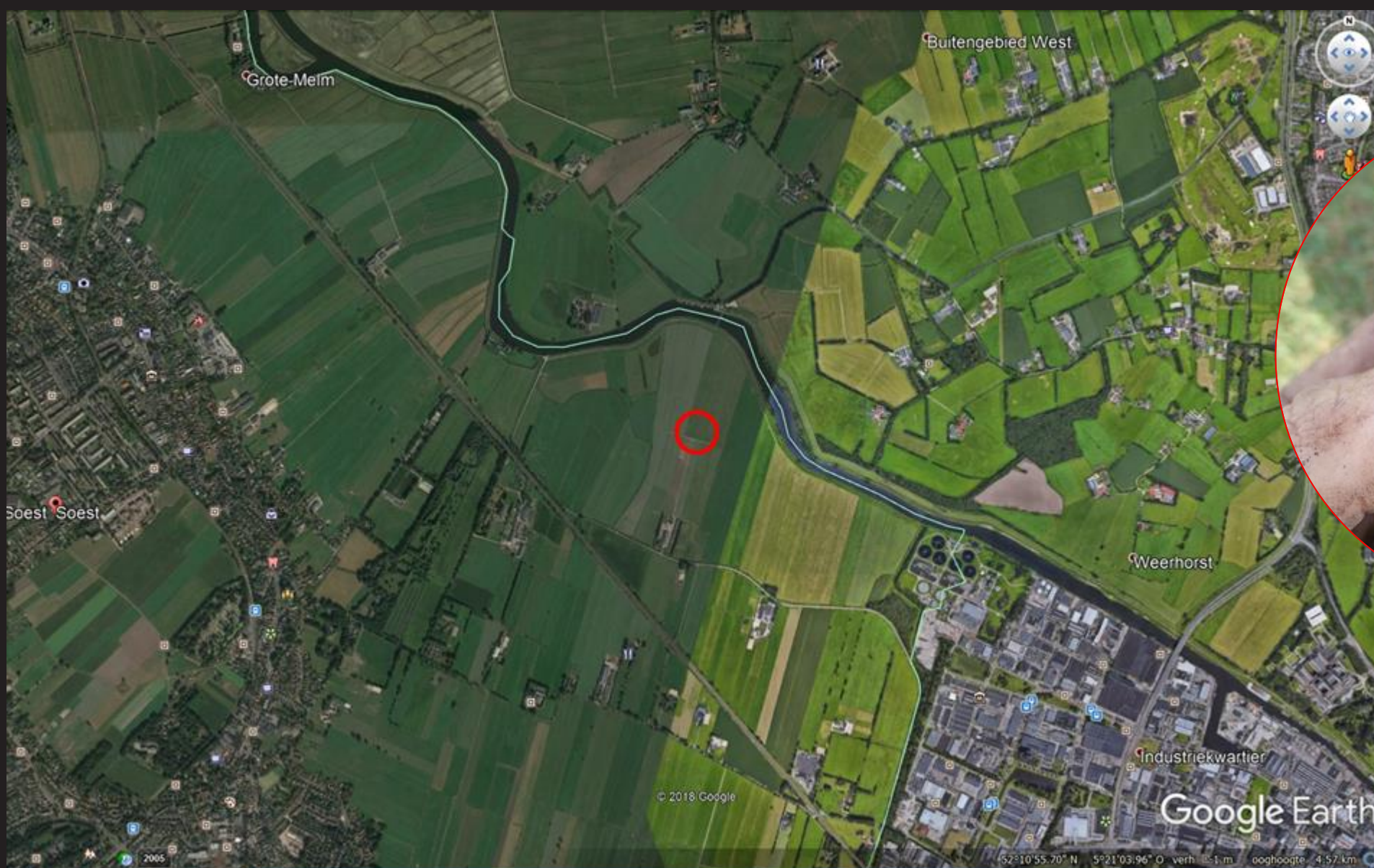
Kasselse aarde

Omber

(Beender)zwart

RIJKS MUSEUM

Foto's Joop Okx

Vivianiet - Vindplaats

RIJKS MUSEUM

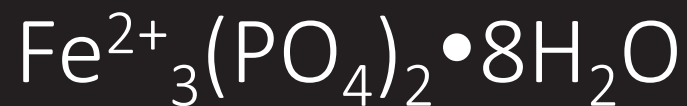
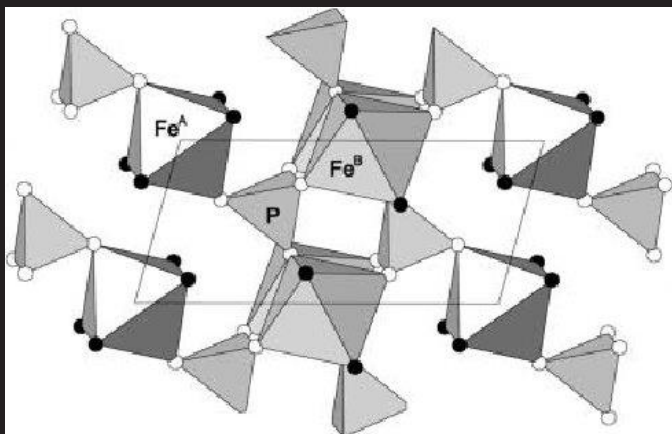
Veenlandschap

Vivianiet - Vindplaats

RIJKS MUSEUM

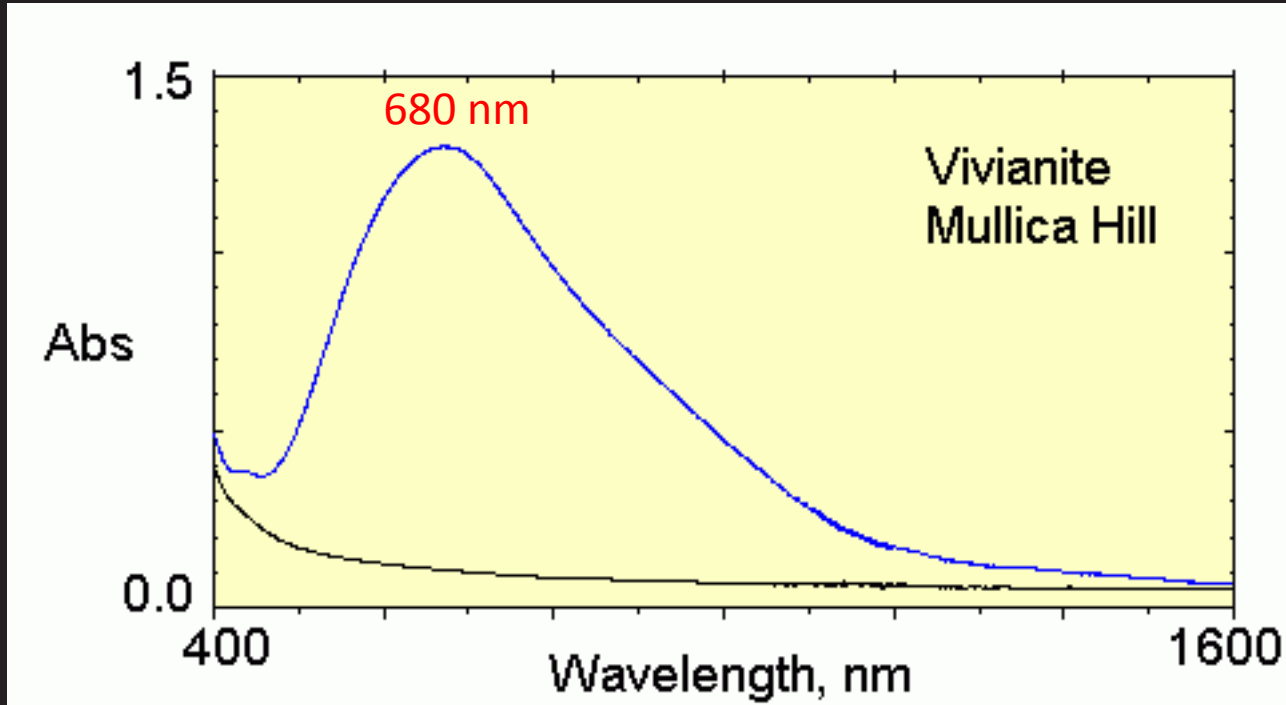
Kleurloos

Vivianiet – ijzer(II)fosfaat

ijzer(III)

Vivianiet – Hoe ontstaat de blauwe kleur?

RIJKS MUSEUM

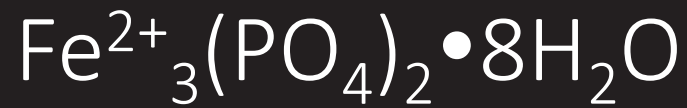
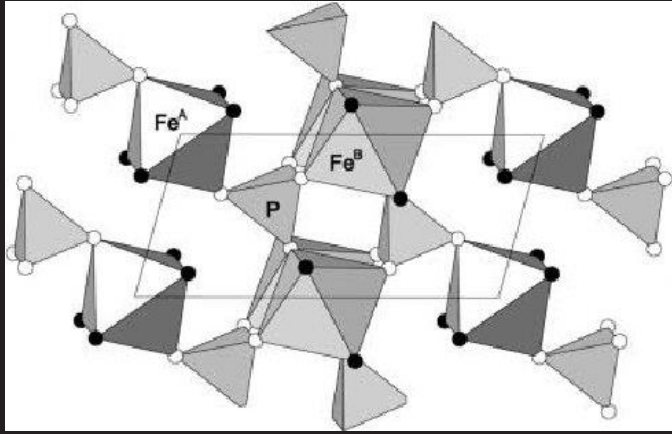

Intervalence Charge Transfer (IVCT) van Fe²⁺ naar Fe³⁺

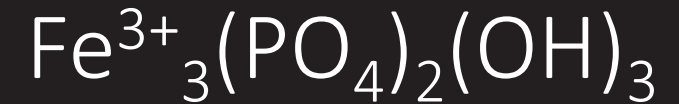
Vivianiet – Hoe ontstaat de blauwe kleur?

RIJKS MUSEUM

Zuurstof O₂

Kleurloos

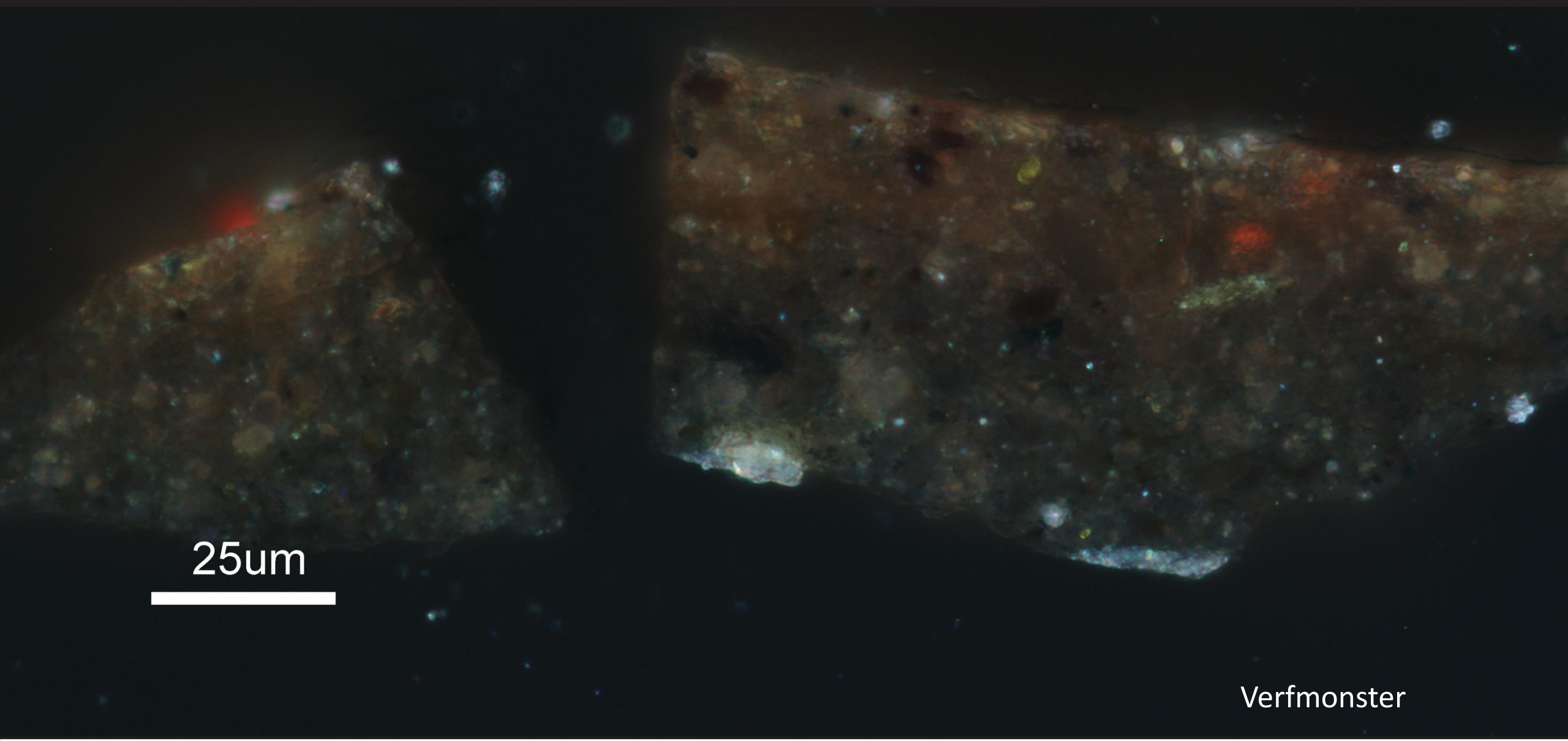
Blauw -> Grijs -> Geel/ bruin

Vivianiet – ijzer(II)fosfaat

ijzer(III)

Vivianiet – Verlies van de blauwe kleur

RIJKS MUSEUM

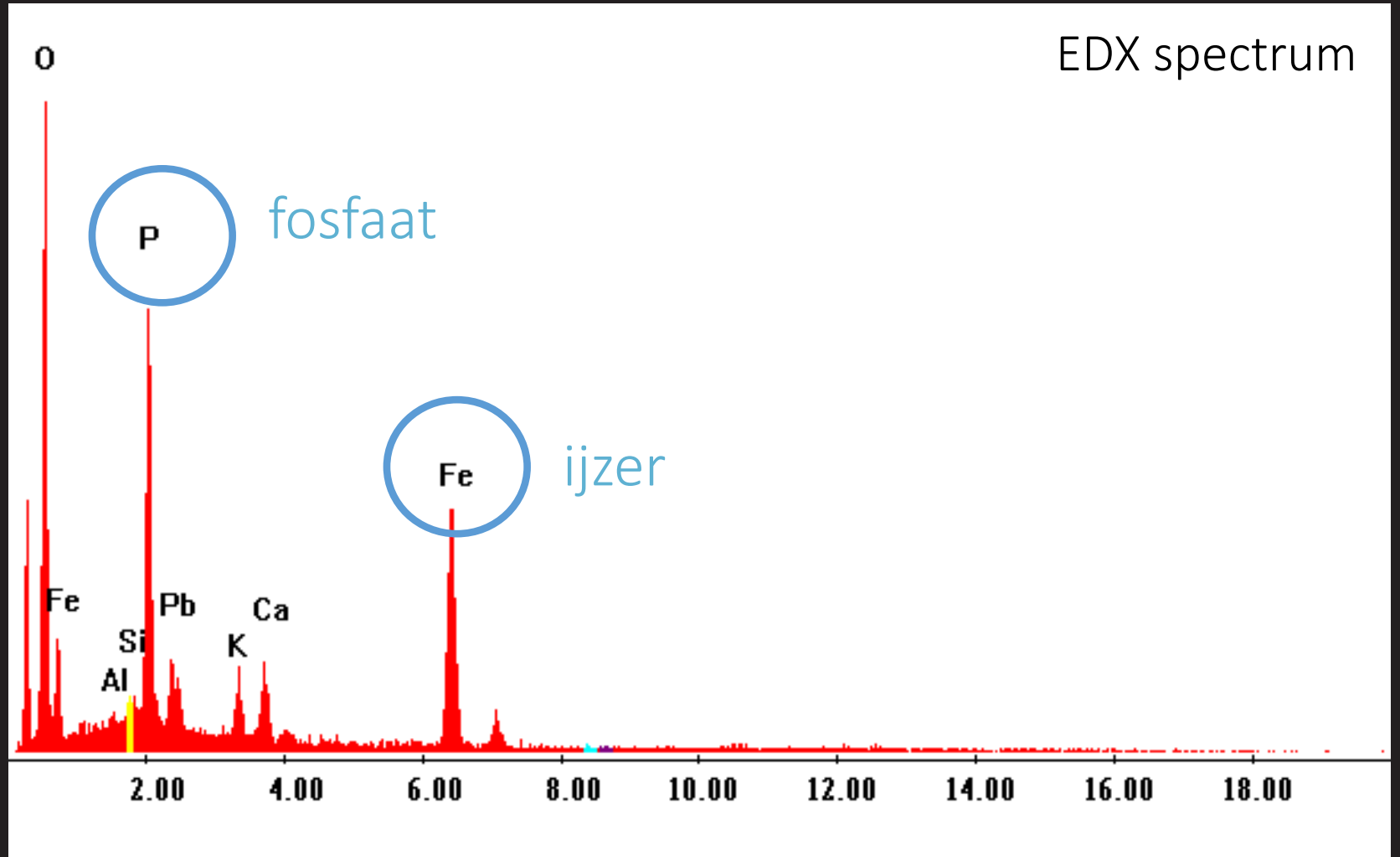
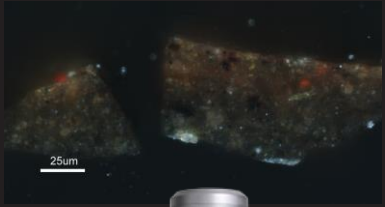
25um

Verfmonster

Vivianiet in de kunst

RIJKS MUSEUM

Identificatie met electronmicroscopie SEM-EDX

Aelbert Cuyp, A Distant View of Dordrecht with a Milkmaid and Four Cows, and Other Figures (The Large Dort) (NG961), c. 1650. Oil on canvas, 157.5 x 197 cm, National Gallery, London

Ref: M. Spring 2001, 2009

Vivianiet is voor het eerst ontdekt in 2001 in schilderijen van Aelbert Cuyp

Aelbert Cuyp (1620-1691) was werkzaam in Dordrecht

Oranjezaal, 1648-1652, Huis ten Bosch, Den Haag

Pieter de Grebber
Triomfstoet met Offerstier
1650, olieverf op doek,
384 x 244 cm, Oranjezaal

Pieter de Grebber
(1600-1652) was
werkzaam in Haarlem

Quiringh van Brekelenkam, *Een oude vrouw die een aderlating uitvoert bij een jonge vrouw, bekend als 'De kopster'* (MH562), c.1660, olieverf op paneel, 47,9 x 36,7 cm, Mauritshuis, Den Haag

Quiringh van Brekelenkam
(1622-1668) was werkzaam
in Leiden

Johannes Vermeer (1632-1675) was werkzaam in Delft

Johannes Vermeer, De koppelaarster, 1656, olieverf op doek, 143 x 130 cm, Gemäldegalerie Alte Meister, Dresden

Vivianiet is ook geanalyseerd in Rembrandts *Suzanna* uit 1636, vroegste voorkomen van het pigment tot dusver

Rembrandt (1606-1669) was toen werkzaam in Amsterdam

Rembrandt, *Suzanna* (MH147), 1636, olieverf op paneel, 47 x 39 cm, Mauritshuis, Den Haag

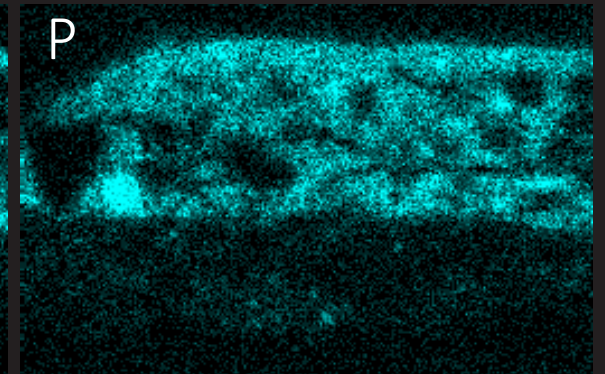
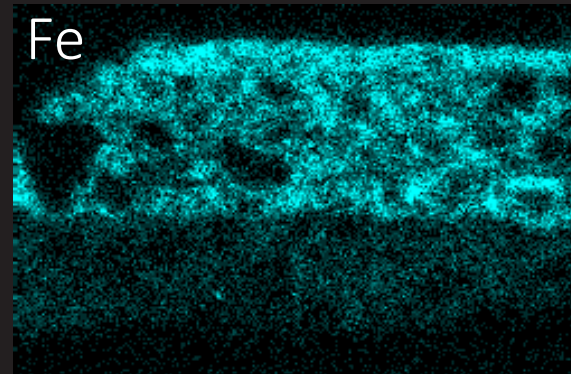
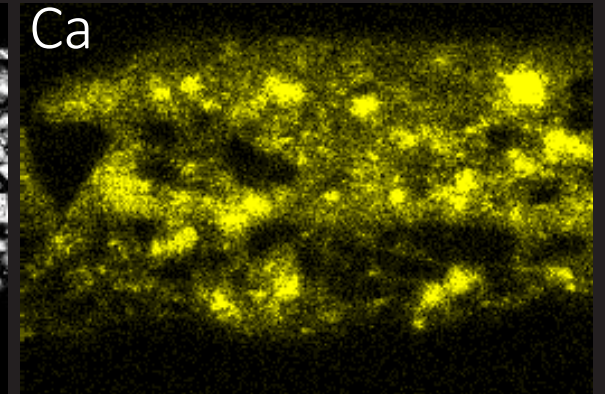
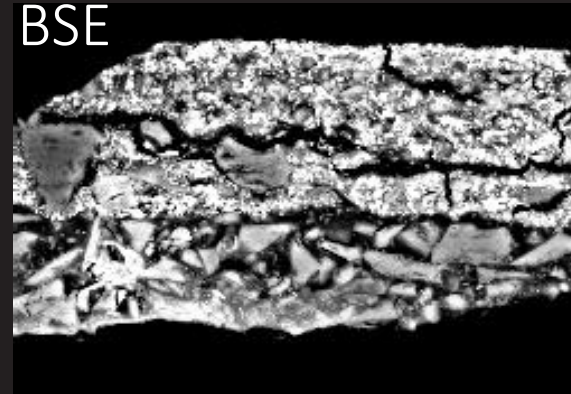
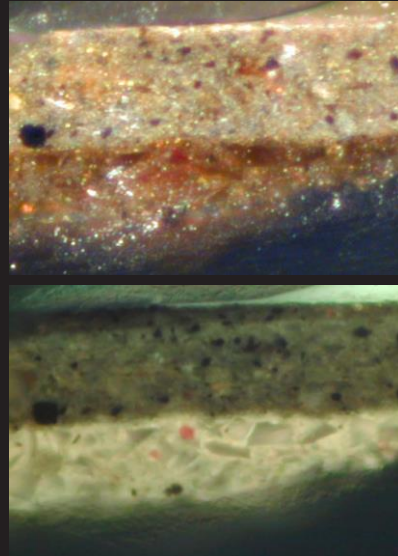
Ref: P. Noble and A. van Loon, 2005

Verfmonster uit gebladerte

SEM-EDX: Vivianiet, Krijt (Gele lak)

Vivianiet in de kunst

RIJKS MUSEUM

Frans Hals (c.1582-1666)
was werkzaam in Haarlem

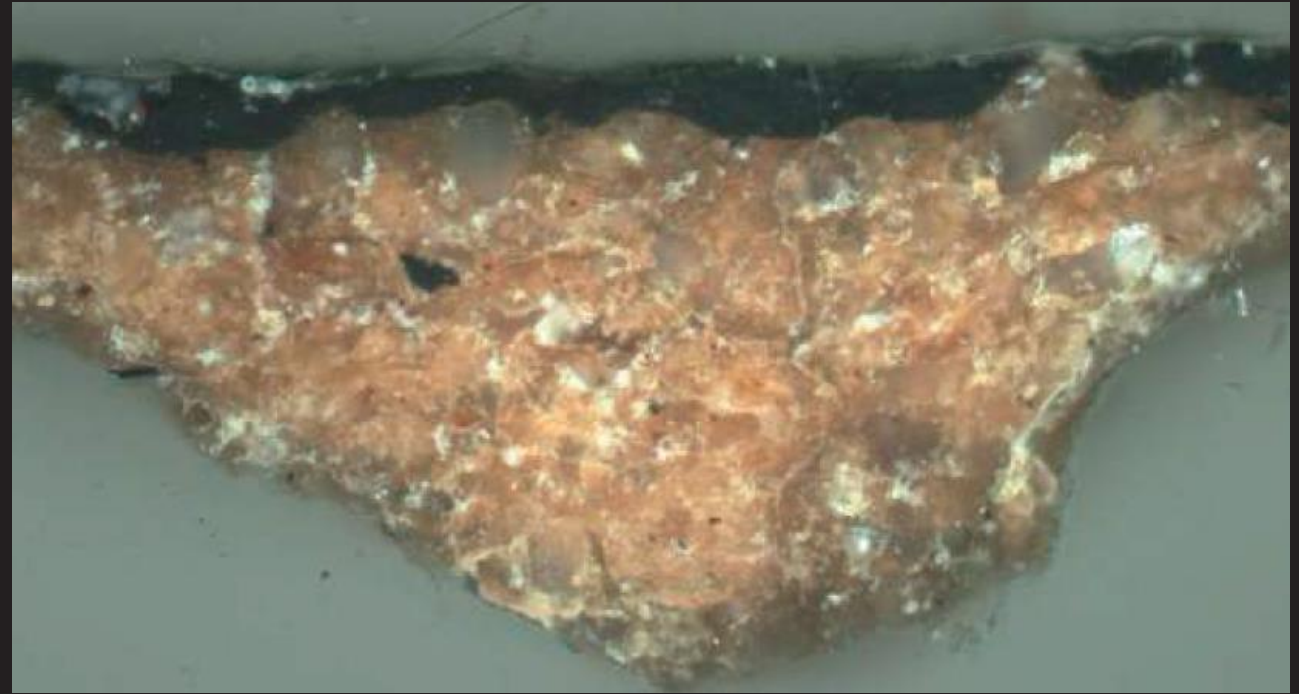
Frans Hals, *Regenten van het Sint Elisabeths Gasthuis*, 1641, olieverf op doek, Frans Hals Museum, Haarlem

Nachtwacht

RIJKS MUSEUM

Ref: K.Groen, 2005

Nachtwacht – 'kwarts'grond

RIJKS MUSEUM

Dank voor jullie aandacht!

Annelies van Loon

A.van.Loon@rijksmuseum.nl

Vivianiet in de kunst

RIJKS MUSEUM